

AMERİKA'NIN İKİNCİ İRAK MÜDAHALESİNİN ULUSLARARASI HUKUK VE TÜRKİYE'NİN BU SAVAŞA KATILIMININ TÜRK ANAYASA HUKUKU AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRMESİ YA DA "HAKLI SAVAŞ"IN HAKSIZLIĞI ÜZERİNE

Dr. Ece Göztepe

Westfälische Wilhelms-Universität Münster
Institut für Politikwissenschaft

• • •

Özet

ABD ve müttefiklerinin 20 Mart 2003'te başlattığı ikinci Irak saldırısı 2003'ün Mayıs ayında resmen sona ermiş olsa da, bu saldırının Birleşmiş Milletler hukuk düzeninde ve uluslararası dış politikada neden olduğu tartışmalar ve sorunlar halen varlığını sürdürmektedir. BM hukuk sisteminin genel şiddet yasağına aykırı biçimde, ne BM Anlaşması'nın 42. ne de 51. maddesine dayanılarak meşru sayılabilecek bu savaş, ABD'nin 2002 yılında ilan ettiği yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin bir parçası olarak görülmelidir. Irak'taki işgal yönetimi önümüzdeki dönemde sona erse ve Irak meşru bir siyasal iktidara kavuşsa da, BM'nin çatısı altındaki uluslararası hukuk düzeninin köşetaşlarının tekrar yerine konması ve bu türden ihlallerin nasıl önüne geçilebileceğinin tartışılması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: ABD'nin Irak Müdahalesi, uluslararası hukuk, haklı savaş, Türk Anayasa Hukuku, Birleşmiş Milletler.

An Assesment of the Second War on Iraq by the USA with Regard to International Law and the Constitutional Conformity of Turkey's Participation or: On the Unlawful "Just War"

Abstract

Despite the fact that the war on Iraq waged by the United States of America and its Allies officially ended in May 2003 the discussions and problems caused by this war within the legal system of the United Nations continue. The war on Iraq could neither be legitimized by Article 42 nor by Article 51 of the UN-Charter. Thus, this war broke the general rule prohibiting the use of armed forces against a state within the UN system. However, the impact of the „National Security Strategy“ of the USA declared in September 2002 on this development is undeniable. Even if the Occupying Powers in Iraq will transmit the political power to the legitimized Iraqi representatives in the following months, there is a huge need to discuss the legal system of the United Nations and possible sanctions for such illegitimate wars in the future.

Keywords: Second Intervention on Iraq by the USA, international law, just war, Constitutional Law of Turkey, United Nations.

Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da "Haklı Savaş"ın Habsızlığı Üzerine

“Wann Krieg beginnt, das kann man wissen,
aber wann beginnt der Vorkrieg?”

(Savaşın ne zaman başladığını bilebiliriz, ama savaşı önceleyen savaş ne zaman başlar?)

Christa Wolf “Kassandra”

I. Giriş

20 Mart 2003 Perşembe günü sabaha karşı ABD uçakları 1991'den sonra ikinci kez Irak'ı bombalamaya başladı ve ABD Başkanı George W. Bush yaklaşık altı hafta sonra, 2 Mayıs 2003'te, savaşın sona erdiğini ilan etti. Savaş sona erdiğinde, Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin ortadan kaybolmuştu ve ülkedeki pek çok etnik grup yeni siyasi düzende yerini almayı amaçlıyordu. Ancak ABD'nin hava saldırılarının sona ermesi, Irak'ta olağan düzenin geri geldiği anlamına gelmiyordu. Ocak 2004 itibarıyla ABD askeri güçlerinin Irak'taki kayıpları savaşın resmen sona ermesinden sonra hızla yükselmişti. Irak'ın çeşitli bölgelerinde, örgütlü olmadan sürdürülen kısmi çatışmalar ve gerilla taktiğiyle sürdürülen saldırılar, ABD ve koalisyon ortaklarına, sıcak savaş esnasındakinden çok daha fazla kayba neden olmayı sürdürmektedir. 2002 sonlarından itibaren dünya kamuoyunu ve Birleşmiş Milletler'i (BM) yoğun bir biçimde meşgul eden ve gerek hukuk, gerekse siyaset bilimi literatüründe ciddi tartışmalara neden olan ABD'nin ikinci Irak müdahalesi ve

öncesindeki gelişmeler, 11 Eylül saldırılarının ardından ABD Başkanı George W. Bush'un 17 Eylül 2002'de ilan ettiği yeni ulusal güvenlik stratejisiyle¹ yeni bir boyut kazanan uluslararası hukuk düzeninin kurallarını yeniden tartışmaya açmıştır. Değişik vesilelerle gündeme gelen, BM'yi reform önerileri ikinci Irak müdahalesiyle daha da büyük bir önem kazanmıştır.

ABD'nin Irak saldırısı resmen sona ermiş olsa da, Irak'taki mevcut durumun ve öncesinin hukuki değerlendirmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü gerek ABD'nin 11 Eylül sonrası yeni ulusal güvenlik stratejisi gerekse terörle mücadele adı altında ilan ettiği, çokuluslu değil, ikili anlaşmalara dayanan güvenlik ve işbirliği anlayışı, önümüzdeki dönemde başka benzer sorunların da yaşanacağını habercisi gibi. Özellikle 2003 Eylülünün sonlarında ABD Kongresi'nde ve hükümet içinde Suriye'nin teröristlerle işbirliği yaptığı ve kitle imha silahlarıyla ilgili olarak bilgi toplandığına ilişkin açıklamalar, Irak'takine benzer bir müdahalenin Suriye için de mümkün olabileceğini gösteriyor. Bu nedenle ABD'nin terör sorununun kaynağı olarak gördüğü ülkelere sınırı ya da sınır yakınlığı olan Türkiye'nin uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde hareket etmesini sağlamak için, İkinci Irak müdahalesinin hukuki çerçevesinin iyi bir biçimde çizilmesi büyük önem taşıyor.

İkinci Irak müdahalesinde Türkiye'nin tutumundaki en belirgin özellik, bu müdahaleye katılımın öncelikle siyasi çıkarlar açısından izlenmesi ve değerlendirilmesi, uluslararası hukuka uygunluğun ise neredeyse hiç dile getirilmemesi ya da tamamen siyasi çıkarlar doğrultusunda yorumlanmaya çabalanmasıdır. Dış politikanın bir çıkarlar dengesi politikası olduğu doğru olmakla birlikte, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan BM sistemi içinde, günümüzde siyasetin hukuku dikkate almaması, siyasi çıkarların uluslararası hukuka rağmen takip edilebileceği ve jeopolitik konumumuz dolayısıyla elimizdeki "kozları" en iyi biçimde oynamanın esas olduğu anlayışı kabul edilemez. Tam da bu nedenle, gerek ABD'nin Irak müdahalesi öncesinde gerekse sonrasında ABD ile çoğu Avrupa Birliği (AB) üyesi ülke arasındaki anlaşmazlık ve gerginlik böylesi bir anlayış farklılığında düğümlenmektedir².

1 Bkz. "The National Security Strategy of the United States of America", September 2002 (<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>).

2 Örneğin, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül AB Dışişleri bakanlarıyla buluştuktan sonra, Türkiye'nin Irak'a asker göndermesi konusunda bir BM kararının işlerini kolaylaştıracağını belirtse de, tek şartlarının "çıkartmalarımıza uygun olması" olduğunu söylemektedir: "Asker biz zaten yaparız diyor. Nihai karar siyasi olacaktır. Sorumluluk hükümetin" demektedir (*Radikal*, 7 Eylül 2003). Demokratik yollarla işbaşına gelmiş bir hükümetin uluslararası hukuka, dolayısıyla da iç hukukun temel normlarına aykırı davranmasının olanaksızlığı üzerinde hiç durulmamıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümü, Irak müdahalesinin uluslararası hukuk açısından değerlendirmesine ayrılmıştır. Önce, BM hukuk sistemi içinde şiddet yasağı ve bu yasağın istisnaları incelenecektir. İkinci bölümde ise ABD'nin İkinci Irak müdahalesi nedeniyle TBMM'nin ve T.C. hükümetinin aldığı kararlar ve bu kararların anayasaya uygunluğu incelenecektir. Çalışmanın temel tezi, ABD önderliğinde, dünya barışını korumaya yönelik BM düzeni ile uluslararası hukuk kurallarına aykırı bir savaş yürütüldüğü ve bu *ius in bello* (savaş hukuku)³ kurallarına dahi itibar etmeyen anlayışın Türk anayasa hukuku açısından da önemli sonuçları olduğudur⁴.

II. İkinci Irak Müdahalesinin Birleşmiş Milletler Hukuku Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Uluslararası hukukta normatif olarak Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek herhangi bir şiddet ya da savaş yasağı mevcut değildi. Ortaçağ Avrupa düşüncesinde Augustinus ya da Aquinolu Thomas'ın savaşı felsefi ve teolojik olarak sınırlandırma çabaları olmuşsa da, bunlar herhangi bir sınırlayıcı işlev görmemişlerdir. Bu düşünürler, ABD'nin yeniden gündeme getirdiği ve haksız eylemlerini meşrulaştırmaya çalıştığı "haklı savaş" (*bellum iustum*) kavramıyla savaş nedenlerini en aza indirmeye çalışmışlardır. Buna göre savaş, *meşru siyasi yöneticinin (auctoritas principis)* tüm barışçıl yolları denedikten sonra bir başarıya ulaşamaması halinde, *haklı bir nedenle (iusta causa)* ve *haklı bir amaçla (recta intentio)* başvurulabileceği bir yoldur. Ancak bu ölçütler hiçbir zaman savaşı sınırlamaya yetmemiş ve uluslararası hukukun bir parçası haline gelememiştir. Birinci Dünya Savaşı bu anlamda bir dönüm noktası olmuştur. Milletler Cemiyeti kapsamında savaş ilk kez devletler topluluğunun esenliğini tehdit eden ve kolektif bir barışı koruma sistemi ve kısmi bir savaş yasağıyla engellenmesi gereken bir fenomen olarak kabul edilmiştir (Milletler Cemiyeti Tüzüğü'nün 10., 12., 13. ve 15. maddeleri). 1928'de imzalanan Kellogg-Briand Paktı ile de genel savaş yasağı ilan edilmiş ve savaş ancak meşru savunma halinde başvurulabilecek bir araç olarak kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da savaşı hukukileştirme çabaları sürmüş ve savaşı meşru kılan durumlar kısıtlanmıştır. Bu süreç BM Anlaşması'ndaki genel şiddet yasağında

3 Irak Savaşı çerçevesinde günümüz savaş hukukunun aktüel bir değerlendirmesi için bkz. Wolff Heinschel von Heinegg, "Irak-Krieg und ius in bello", *Archiv des Völkerrechts*, 2003/3, s. 272 vd.

4 Benzer tezleri içeren başka bir çalışma için bkz. Ülkü Azrak, "Irak Savaşı ve Uluslararası Hukukun Yenilgisi," *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2003/1, s. 3 vd.

en son ifadesini bulmuştur (krş. BRUHA, 1991: 235 vd.; BRYDE, 2000: 361 vd.).

Birleşmiş Milletler'in çatısı altında kurulu hukuk düzeni, devletlerin egemen eşitliği ilkesine ve genel şiddet yasağına⁵ dayanmaktadır ve bu bağlamda BM Anlaşması'nın 2. maddesinin 4. bendi sadece savaşı değil, devletler arasındaki her türlü şiddet kullanımını yasaklamaktadır (krş. BOTHE, 2001: 609 vd.; DELBRÜCK, 1999: 139 vd.; KIRKPATRICK, 1991: 583 vd.; MÜLLERSON, 1999: 155 vd.). Ancak BM hukuku çerçevesinde şiddet yasağının bazı istisnaları mevcuttur ki, kendi kaderini tayin hakkından doğan şiddet kullanma hakkı, vatandaşlarını koruma amaçlı şiddet kullanma, insani amaçlı müdahale (*humanitarian intervention*) dışında en önemli istisnayı, meşru savunma hakkı ve BM Güvenlik Konseyi kararı doğrultusunda şiddet kullanımı oluşturmaktadır (bkz. BAŞEREN, 2003: 103 vd.; BOTHE, 2001: 615 vd.; PAZARCI, 2003: 512 vd.).

1) Meşru Savunma Hakkı

Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 51. maddesi, silahlı bir saldırı halinde, saldırıya uğrayan devletin doğal bir hakkı olarak bireysel (eğer saldırıya uğrayan devlet tek başına savunmaya geçerse) ya da kollektif (saldırıya uğrayan devlete başka devletler de yardım ediyorsa) bir meşru savunma durumunu düzenlemektedir. Şiddet yasağının bir istisnasını oluşturan bu durum açısından saldırı kavramının tanımı büyük önem taşımaktadır. Çünkü herhangi bir saldırı olmaması halinde, meşru savunma hakkı da doğmayacaktır. BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarihli 2319. oturumunda kabul ettiği 3314 (XXIX) sayılı "*Saldırı Tanımı*"nın (*Definition of Aggression*) 1. maddesinde⁶ saldırı, "bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı ya da herhangi bir biçimde BM Anlaşması'na aykırı olarak silahlı kuvvet kullanımınıdır". Bu durumda meşru savunma hakkı, fiili olarak vuku bulmuş bir saldırı halinde doğacaktır; sadece bir saldırı tehdidi bu hakkın kullanılması için yeterli değildir. Yani önleyici nitelikteki meşru savunma hakkı Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 51. maddesinin kapsamına girmemektedir (krş. BOTHE, 2001: 616; FISCHER, 1999: 935 vd.; KURTH, 2003: 195 vd.;

5 İkinci Irak Savaşı'nın uluslararası hukuktaki şiddet yasağı çerçevesinde bir değerlendirmesi için bkz. Michael Bothe, "Der Irak-Krieg und das völkerrechtliche Gewaltverbot", *Archiv des Völkerrechts*, 2003/3, s. 255 vd.

6 "Aggression is the use of armed force by a State against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any manner inconsistent with the Charter of the United Nations, as set out in this Definition".

RANDELZHOFFER, 1991: 632 vd.; SCHALLER, 2002: 641 vd.; TOMUSCHAT, 2003: 459 vd.).

Meşru savunma hakkı, 51. maddeye göre, BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) dünya barışının yeniden inşası için önlemler almasıyla birlikte sona erer. Yani bu hak, BM'yi tamamen devredışı bırakan ve savaşı genel uluslararası hukuk kurallarının temel bir istisnası haline getiren bir hak değil, BM'nin derhal müdahale edememesi nedeniyle doğacak bir savunma boşluğunun giderilmesini mümkün kılmak için getirilmiş ara bir düzenlemedir. Ayrıca bu hakkını kullanan devlet, ölçülülük ilkesine de uymak zorundadır; aksi halde saldırının kapsamını aşan her türden tedbirin kendisi bir saldırı olarak kabul edilecektir. Bunun yanında meşru savunma hakkını kullanan devlet bunu derhal BMGK'ye bildirmek ve BMGK'nin gerekli önlemleri alması durumunda bu hakkını kullanmayı bırakmak zorundadır (krş. BRUHA, 1991: 234 vd.; BRYDE, 2000: 361 vd.; RANDELZHOFFER, 1991: 619 ve 634).

Bunun yanında 51. madde sadece silahlı bir saldırıya cevapla sınırlıdır ve örneğin, bir devleti uluslararası hukuka aykırı bir eylem ya da işlemini ortadan kaldırmaya zorlamak için dahi dayanak oluşturamaz (bkz. RANDELZHOFFER, 1991: 623). Bu noktada 2003'teki Irak örneğine geri dönecek olursak, eğer Irak'ın kitle imha silahları ürettiği ve bunu BM'den sakladığı ortaya çıksaydı bile, herhangi bir BM üyesi devlet bu uluslararası hukuk kurallarına aykırı durumu gerekçe göstererek Irak'a saldırma hakkına sahip olamazdı. Bu, yine BM Güvenlik Konseyi'nin yetkisi içinde kalan bir durum olmaya devam ederdi.

2) BM Güvenlik Konseyi Kararı (BM Anlaşması'nın VII. Bölümü Çerçevesindeki Önlemler)

BM Anlaşması'nın „Barışın Tehdidi ya da İhlali ve Saldırı Eylemleri Halinde Alınacak Önlemler“ başlıklı VII. Bölümü'nde yer alan 42. maddeye göre, BM Güvenlik Konseyi dünya barışının ve güvenliğinin yeniden tesisi için askeri müdahale kararı verebilir. 24. maddenin ruhuna uygun olarak, bu durumda Güvenlik Konseyi'nin koordinasyon yetkisini ve görevini üstlenmesi gerekirken, pratikte, Güvenlik Konseyi bu yetkiyi üye devletlere devretmeyi tercih etmektedir⁷. 53. maddeye göre, BM şiddet kullanma yetkisini, Güvenlik Konseyi'nin kararları doğrultusunda bölgesel işbirliği için kurulmuş örgütlere de bırakabilir (örneğin, NATO'ya).

7 S/RES/678 (29.11.1990). İkinci Körfez Savaşı'nda bu yetki, “Konsey'in aldığı bütün kararların Kuveyt hükümetiyle işbirliği içindeki devletlere devredilmesiyle” sonuçlanmıştır.

Dünya barışının yeniden tesisi için alınacak silahlı tedbirler, ancak BMGK'nin 39. maddeye göre bir tehdidin varlığını, barışı ortadan kaldıran bir durumu ya da saldırıyı tesbit etmesiyle olanaklıdır. Silahlı yaptırıma BMGK tarafından karar verilmesi halinde, BM üyesi devletler, bu kararın uygulanması için askeri birliklerini BM'nin hizmetine sunmakla ve diğer askeri tedbirlerin uygulanmasına yardımcı olmakla yükümlüdürler (mad. 43/I) (bkz. FROWEIN, 1991: 559 vd.). "Barışı tehdit eden" bir durumun varlığı (barışı tehlikeye atma kavramından farklı olarak), 39. maddenin en geniş yoruma elverişli hükmünü oluşturmaktadır, ancak genellikle bu iki kavram eşanlamli olarak kullanılmakta ve değişik ölçütler uygulanmamaktadır. Literatürde, silahlı karşönlemleri gerektirebilecek ağırlıktaki uluslararası hukuk ihlallerinin barışı tehdit eden durumlar olarak yorumlanabileceği savunulmaktadır (FROWEIN, 1991: 567; NEUHOLD, 1997: 935 vd.). Böyle bir durumun tesbiti halinde, BM Güvenlik Konseyi daha sonra patlak verebilecek silahlı çatışmaları önleyici tedbirler almakla yükümlüdür.

3) ABD'nin Savaş Gerekçesi ve Irak Savaşı Öncesinde ve Sonrasında BM'nin Konumu

ABD'nin Irak saldırısını tam olarak ne zaman planlamaya başladığı ya da kendisinin söylemleri ve komplo teorilerinin çeşitli idiaları dışında gerçek saiklerinin ne olduğu bugün de tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir. Ama Irak saldırısının ilk ipuçlarını 2002 Eylülünde ilan edilen yeni "Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde⁸ bulmak mümkündür. Bu metinde, Irak'ın kitle imha silahları ve biyolojik silahlara sahip olduğu ve dünya barışını tehdit ettiği belirtilmekte (s. 14) ve ABD'nin dünya barışını ve kendisiyle birlikte dost ülkelere yönelik terörist saldırıları önlemek için önleyici tedbirler (*preemptive actions*) alacağı açıklanmaktadır. Bunun yanında diğer ülkeler, bu türden girişimlerde bulunmamaları konusunda uyarılmaktadırlar (s. 15). Son olarak, ABD'nin üstlendiği bu türden tüm tedbirlerin, ABD'ye ya da müttefiklerine yönelik tehditleri ortadan kaldırmaya yönelik olduğu, ABD'nin saiklerinin açık, araçlarının ölçülü ve nedenlerinin ise haklı (*just*) olacağı ifade edilmektedir (s. 16). Bu irade açıklamasında dikkati çeken en önemli nokta, BM'nin çatısı altındaki hukuk düzenine ve BM Anlaşması'nın ilgili hükümlerine (özellikle de 51. maddenin) hiçbir biçimde değinilmemiş olması, tek referansın ABD'nin kendi yargıları olmasıdır.

8 Bkz. Dipnot 1.

Buna rağmen ABD, Irak saldırısı öncesinde Irak'ın nükleer ve biyolojik silahlara sahip olduğunu, dünya barışını tehdit ettiğini, bu nedenle de kendisinin meşru savunma hakkı çerçevesinde hareket ettiğini iddia ederek, Irak saldırısını BM hukuk düzeni içinde gerekçelendirmeye çalışmıştır. Buna ek olarak, BMGK'nin 1990 ve 1991 yılındaki iki kararı (678 ve 687) ile 1441 sayılı kararının yeterli yasal dayanak sağladığını iddia etmiştir⁹.

BMGK'nin 29 Kasım 1990 tarihli ve 678 sayılı kararı, Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında verilmiştir ve Kuveyt hükümetiyle dayanışma içinde olan tüm BM üyesi devletlere Kuveyt'in işgalden kurtarılması, uluslararası barışın ve bölgede güvenliğin sağlanması için gerekli bütün önlemleri alma yetkisi tanımaktadır¹⁰. Ancak bu karar, BMGK'nin 3 Nisan 1991 tarihli ve 687 sayılı kararındaki ateşkes ilanı ile yürürlükten kalkmıştır ve BMGK bu ateşkes ilanını ortadan kaldıran başka bir kararı da hiçbir zaman almamıştır. 687 nolu ateşkes kararının en önemli noktası, Irak'ın kimyasal, biyolojik ve atom enerjisine dayalı bütün silahlarının uluslararası gözetim altında imhası ve Irak'ın silahlanma çabalarının daimi kontrol altında tutulmasıydı. Irak bu yükümlülüğünü hiçbir zaman tam olarak yerine getirmemiş ve bu nedenle BM çok sayıda kınama kararı alarak bu durumu eleştirmiştir. Ekim 1998'de Irak resmi olarak BM silah denetçileriyle işbirliğini dondurmıştır¹¹. Ancak Irak'ın silahsızlanma ve BM silah denetçileriyle işbirliği yapma yükümlülüğünü yerine getirmemiş olması, 687 sayılı kararın hükümlerini ve etkilerini ortadan kaldırmaz; bunun için BMGK'nin yeni ve bu yönde açık bir kararına ihtiyaç vardır.

ABD'nin Irak'a karşı savaş planlarının giderek açıklık kazandığı bir dönemde, BMGK'nin 8 Kasım 2002 tarihli ve 1441 sayılı kararı, 1990 yılından bu yana alınan BM kararlarına¹² rağmen Irak'ın, kitle imha silahları ve uzun menzilli silah üretimine devam etmesini ve önceki kararlarda kararlaştırıldığı üzere silah üretiminin kapsamı ve bu türden silahların bulundurulduğu yerler konusunda tam ve nihai bir rapor vermemiş olmasını kınamaktaydı. Bunun yanında BM Özel Komisyonu (UNSCOM), Uluslararası Atom Enerjisi Örgütü (IAEA) ve UNSCOM'un devamı niteliğindeki BM Gözlem ve Denetim

9 Bkz. ABD'nin BM Daimi Temsilcisi John D. Negroponte'nin 20 Mart 2003'te Güvenlik Konseyi'ne sunduğu mektup; UN-Doc. S/2003/351.

10 678 sayılı kararın 2. işlem paragrafı.

11 Bkz. United Nations Special Commission, UN Doc. S/1998/1023; UN Doc. S/1998/1032.

12 661 (6.8.1990); 678 (29.11.1990); 686 (2.3.1991); 687 (3.4.1991); 688 (5.4.1991); 707 (15.8.1991); 715 (11.10.1991); 986 (14.4.1995); 1284 (17.12.1999) sayılı BMGK kararları.

Komisyonu'na (UNMOVIC) Irak'ta gözlem ve denetleme olanağı tanınmamış olması da eleştirilmekteydi. Bu doğrultuda Irak'tan 1441 sayılı BMGK kararını takip eden 30 gün içinde BM'ye kimyasal, biyolojik ve nükleer silahları ve silah üretim programları hakkında kapsamlı ve tam bir rapor vermesinin beklendiği¹³, bu koşulları yerine getirmemesi halinde ise BM kararlarını tekrar ihlal etmiş sayılacağı belirtilmekteydi¹⁴. Irak'tan ayrıca UNMOVIC ve IAEA çalışanlarına her türlü çalışma, seyahat ve hareket özgürlüğünü tanınması ve tam bir işbirliği içinde kendisine verilen uluslararası yükümlülükleri yerine getirmesi talep edilmekteydi. 1441 sayılı kararın en önemli ve bir o kadar da tartışmalı maddesi ise 13. işlem paragrafındaki ifadedir. Burada BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'a, daimi olarak ihlal ettiği yükümlülükleri nedeniyle ciddi yaptırımlarla karşılaşacağı konusunda def'aten uyarıda bulunduğu hatırlatılmaktadır¹⁵. Bentte sözü edilen "ciddi yaptırımlar"ın ne olduğu açıkça belirtilmemiştir ve tam da bu iki sözcük, ABD'nin Irak'a savaş ilan etmesine dayanak olarak ileri sürülmüştür. ABD, Güvenlik Konseyi'nin bu iki sözcükle amaçladığı ya da kastettiği şeyin, Irak kendisinden beklenen işbirliği ve rapor yükümlülüğünü yerine getirmediği takdirde, BM vekaletiyle Irak'a karşı savaş açılacağı ve ayrıca bir Güvenlik Konseyi kararı gerekmediği olduğunda ısrar etmiş ve müttefik olarak İngiltere'yi de yanına almıştır. Daha sonra ABD'nin saflarına katılan İspanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve İtalya dışındaki diğer BM üyesi devletler ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan ise, 1441 sayılı kararın hiçbir biçimde bir savaş ilanı ya da uyarısı olarak algılanamayacağını savunmuşlardır. BMGK daimi üyelerinden Çin, Rusya ve Fransa'nın 1441 sayılı kararın alındığı gün resmi bir notayla bu kararın şiddet kullanımı konusunda herhangi bir yetki içermediğine ilişkin beyanları, bu iki sözcüğün asla savaş tehdidi olarak anlaşılamayacağını en önemli kanıttır (bkz. FROWEIN, 2003: 125)¹⁶.

Uluslararası hukuktaki bu açık duruma karşın ABD ve müttefiklerinin Irak saldırısı ertesinde Birleşmiş Milletler, doğal olarak bir meşruiyet kriziyle karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin yarattığı fiili durum karşısında BM'nin tek yapabildiği, Güvenlik Konseyi aracılığıyla aldığı kararlar ve BM Genel Sekreteri'nin çabaları doğrultusunda Irak'a yapılan insani yardımların

13 1441 sayılı kararın 3. işlem paragrafı.

14 1441 sayılı kararın 4. işlem paragrafı.

15 "Recalls, in that context, that the Council has repeatedly warned Iraq that it will face serious consequences as a result of its continued violations of its obligations".

16 Bkz. "Déclaration conjointe de la République populaire de Chine , de la Fédération de Russie et de la France" için bkz. (http://www.un.int/France/documnets_francais/021108_cs_France_irak_2.htm).

sürekliliğini ve güvenliğini sağlamak, savaş sonrası Irak'ta yeni siyasal düzenin kurulmasında etkin bir rol oynamaya çalışmak ve işgal durumunun en kısa zamanda istikrarlı bir Irak yönetimi lehine sona erdirilmesine çabalamak olmuştur.

1443 (25 Kasım 2002) ve 1447 (4 Aralık 2002) sayılı BMGK kararlarında Irak'ın egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün bütün BM üyesi devletler tarafından tanındığı açıkça dile getirilmektedir. Bu kararların asıl amacı ise Irak'a yapılan insani yardımların gereğince ve adil biçimde dağıtılıp dağıtılmadığının denetlenmesini sağlamak ve BM Genel Sekreteri'nin bu yöndeki rapor verme yetki ve görevini bir kez daha dile getirmektir.

1472 (28 Mart 2003) sayılı karar ise, ABD ve müttefikleri Irak'a saldırmaya başladıktan sonra verilen ilk BMGK kararıdır. Kararda ABD ve müttefikleri "işgal güçleri" (*Occupying Power*) olarak anılmakta ve böylelikle Irak savaşının BM hukuku çerçevesinde yasal olmadığı hiç olmazsa metin düzeyinde de olsa tekrar vurgulanmaktadır. Bu kararda özellikle IV sayılı "Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair Cenevre Sözleşmesi"nin 55. maddesi uyarınca sivil halkın savaşın etkilerine karşı korunması, yiyecek ve ilaç ihtiyacının işgal güçlerince garanti altına alınması gerektiği hatırlatılmaktadır. İşgal güçlerinin savaş sürerken açıkça dile getirmediği savaş sonrası planlarına karşı BMGK, Irak halkının kendi politik kaderini tayin ve doğal kaynaklarını kontrol etme hakkını saklı tutmakta ve Irak'ın egemenlik hakkını ve toprak bütünlüğünü her şeye rağmen tekrar vurgulamaktan geri kalmamaktadır.

ABD Başkanı George W. Bush'un 2 Mayıs 2003'te Irak savaşının bittiğini resmen ilan etmesinin hemen ardından BMGK, 22 Mayıs'ta savaş sonrası Irak'la ilgili önemli noktaları içeren geniş kapsamlı bir karar aldı (1483 sayılı karar). BM'nin, elinde yürütme gücü olmayan ve Irak savaşı nedeniyle kuruluş nedeni ve günümüz uluslararası ilişkiler alanındaki işlevi tekrar tekrar sorgulanan bir kurum olarak, ABD ve müttefiklerinin yarattığı fiili durum karşısında ikircikli bir konumda olduğu açıktır. 1483 sayılı kararda, bir yandan BM hukuk düzeninin ilkelerinin korunması ve devletler camiasının bütün üyelerinin bu kurallar doğrultusunda davranması beklenmekte, öte yandan da BM hukuk düzeniyle bağdaşmasa da ABD ve müttefiklerinin Irak'ta yarattığı fiili durumu tanıyan ve buna uygun çözümler üretmeye çalışan bir strateji izlenmektedir. Kararın en can alıcı noktası, ABD ve müttefiklerinin işgalci güç sıfatıyla "Otorite" (*Authority*) olarak tanınması ve şu anda ya da gelecekte Irak'ta bulunan ya da bulunacak olan diğer devlet güçlerinin bu Otorite'ye bağlı

olarak hareket edeceğinin kabulüdür¹⁷. Böylelikle uzun tartışmalardan sonra BM, Irak'ta savaş sonrasında öncü ve tek meşru güç olma talebinden geri adım atmış olmakta ve gözlemci sıfatıyla yetinmek zorunda kalmaktadır. BM'nin işgal güçlerine karşı tek yapabildiği, 1483 sayılı BMGK kararının uygulanmasının aşamaları hakkında BM'ye rapor vermeleri konusunda onlara tavsiyede bulunmak ve BM Genel Sekreteri'ni de periyodik olarak rapor vermekle görevlendirmektir¹⁸. BM Genel Sekreteri Kofi Annan Irak'a ilişkin kapsamlı ilk raporunu 17 Temmuz 2003'te BM'ye sundu¹⁹. Bunun yanında BM'nin 13 Temmuz 2003'te ABD'nin yönetimi altındaki Otorite tarafından kurulan Irak İdare Konseyi'nin (*Governing Council of Iraq*) Irak halkı açısından temsili niteliğini kabul etmek ve Konsey'i tanımak dışında bir alternatifi de yoktu²⁰.

Görüldüğü üzere, ABD'nin Irak'a karşı müttefikleriyle birlikte giriştiği “haklı savaş” BM hukuk sistemi içinde her türlü yasal dayanaktan yoksun olmakla birlikte, yaratılan fiili durum karşısında BM, uğradığı zararı en aza indirme çabası içindedir. Savaş sonrası Irak'ta önümüzdeki aylarda demokratik meşruluğa sahip yeni bir siyasi iktidar tesis edilse ve ülkede ekonomik ve siyasi istikrar sağlansa bile, devletler topluluğu açısından ortada tartışılması ve iyimser bir umutla, çözülmesi gereken ciddi bir sorun mevcut: Devletler topluluğu, ABD ve müttefiklerinin ne türden bir gerekçeyle olursa olsun, dünyanın herhangi bir ülkesine karşı girişeceği saldırılara göz mü yumacak, yoksa ABD'nin “haydut” ve “dost” devletler ayırımının yeni ulusal güvenlik stratejisiyle birlikte dünya barışını tehdit etmesine karşı yeni önlemler mi geliştirecek?²¹

17 “...recognizing the specific authorities ... of these states as occupying powers under unified command (the “Authority”), “noting further that other States that are not occupying powers are working now or in the future may work under the Authority”.

18 24. işlem paragrafı.

19 Rapor (<http://www.un.org/Docs/sc/sgrep03.html>) adresinde bulunabilir. Aynı tarihte, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Irak Geçici Yönetimi'nin başındaki Paul Bremer'in vekaletiyle “Center for Strategic & International Studies” (CSIS)'in 5 elemanı, 26 Haziran – 7 Temmuz 2003 tarihleri arasında Irak'ta yaklaşık 250 kişiyle görüşerek edindikleri izlenimlerini bir raporla sundular ve bu rapor ABD Savunma Bakanlığı ve CSIS tarafında yayınlandı. Bkz. (<http://www.csis.org>).

20 Bkz. BMGK kararı No. 1500 (14.08.2003).

21 Bu sorunun hiç de yersiz olmadığı, 5 Ekim 2003 günü Filistin-İsrail çatışmasında görüldü. 4 Ekim 2003'te Filistinli bir terörist tarafından İsrail'in Haifa şehrinde bombalı bir intihar saldırısı düzenlendi ve olayda 19 kişi hayatını kaybetti. Bunun üzerine İsrail 20 yıl aradan sonra ilk defa Suriye topraklarını bombaladı. İsrail

III. Irak Savaşı'nda Türkiye'nin Konumu

Türkiye'nin 1991'den sonraki İkinci Irak müdahalesi sırasındaki tutumu, TBMM'nin ve hükümetin karar ve açıklamaları ile gazetelere yansıyan eylem ve işlemler arasında zaman zaman insanı şaşkınlığa düşüren, birbiriyle çelişkili durumlar sözkonusudur. Bu nedenle, anayasallığı denetlenen siyasi kararların yanısıra, gazetelere yansıyan olayların da paralel olarak gözönünde tutulması ve alınan kararları ve uygulamasını bu pratik çerçevesinde değerlendirmek kaçınılmazdır. Türkiye'nin durumunu kısaca "bir türlü olamayan jeopolitik bölge aktörü" olarak özetleyebiliriz. Ocak 2004 itibariyle Türkiye, dört tezkereye rağmen Irak'la ilgili olarak hükümetin yürütmek istediği siyaseti yürütememiş ve uluslararası hukuka uygunluk sorununu tamamen gözardı etmesine rağmen, ABD'nin vazgeçilmez müttefiki sıfatını elde edememiştir. İkinci Irak müdahalesinin siyasi kronolojisini ve bunun uluslararası ilişkiler açısından anlamını tartışmak bu yazının çerçevesini ve amacını aşmaktadır (bunun için bkz. ORAN, 2003: 10 vd.). Ancak TBMM tezkerelerinin anayasaya uygunluğunu tartışmaya başlamadan önce ana hatlarıyla savaş öncesi ve sonrası siyasi gelişmeleri şöyle özetleyebiliriz:

Daha savaş başlamadan çok önce dönemin Başbakanı Abdullah Gül, Türkiye'nin Irak politikasını üç eksene oturtuyordu: Küresel barış, bölgede istikrar ve Türkiye'nin çıkarları²². Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış da tamamen bu çıkar politikası ekseninde, Irak'ta savaşa girmenin ve ABD'ye Türkiye topraklarında ikinci bir cephe açmanın Türkiye'nin çıkarlarına aykırı olduğunu belirtmekle birlikte, gerekirse Türkmen halkının çıkarlarını korumak için Kuzey Irak'a girilebileceğini ifade ediyordu²³. Bu politika doğrultusunda Başbakan Gül 11 Ocak 2003'te, ABD askerlerinin Türkiye'deki bazı hava üsleri ve limanlarda keşif yapmasına ilişkin mutabakat zaptını (*modus operandi*) imzaladığını açıkladı. Buna göre, mutabakat zaptı sadece keşif yapacak 150 Amerikan askeri için geçerli olacak, Amerika'nın daha sonradan Türkiye'ye asker göndermesi durumunda zaptın koşulları gözden geçirilecek, çalışmalar sırasında Türk tarafına zarar verilmesi durumunda, ABD bu zararı tazminle

yönetimine göre Suriye, Filistinli teröristleri yetiştirmek için kurulan kamplara göz yumuyordu. İsrail hükümet sözcüsüne göre, "terörizmi destekleyenlerin hiçbir dokunulmazlığı olamaz. İsrail'in politikası, nerede olursa olsun terör örgütlerini yok etmektir". Bkz. *Süddeutsche Zeitung*, 6 Ekim 2003. ABD'nin haklı savaş doktrininin bu denli çabuk kabul görmesi ve uygulanmaya başlaması ürkütücü değil mi?

²² *Hürriyet*, 1 Ocak 2003.

²³ *Hürriyet*, 4 Ocak 2003.

yükümlü olacak ve Türk tarafının da dahil olduğu cezai bir ihtilafta Türk hukuku uygulanacaktı²⁴.

Adım adım savaşa yaklaşıırken bir yandan da T.C. hükümeti, ABD Hazine Bakanlığı ile savaş faturası pazarlıkları yapıyor ve ilk tezkere öncesinde de ekonomik pazarlıklar sürdürülüyordu²⁵. Hükümetin amacı, 31 Ocak'taki MGK toplantısında kararlaştırıldığı üzere Irak'a asker yollanması ve aynı zamanda ABD'ye Türkiye'de cephe açma izni vererek, askerlerini Türkiye üzerinden Irak'a geçirmesine olanak tanımaktı. Ekonomik beklentilerle birlikte tasarlanan bu plan, görüleceği üzere hayata geçirilemedi.

1) Savaş Hali İlanının Anayasal Çerçevesi: T.C. Anayasası'nın 92. maddesi

T.C. Anayasası'nın 92. maddesine göre, "milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir". Bu madde hem tek taraflı savaş ilanını, hem savaş açılan ülkeye asker göndermeyi hem de yabancı askeri kuvvetlerin bir savaş nedeniyle T.C. topraklarında bulundurulmasına izin vermeyi kapsamaktadır. Eski Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden'in 1990 tarihli bir Anayasa Mahkemesi kararının karşılığında²⁶ belirttiği gibi, "92. maddedeki durumların savaş ilanı anlamına geldiği açıktır. Bilgi ve görgü artırma, araştırma ve inceleme, deneyim, tören, karşılıklı dostluk ziyareti, konukluk ya da turistik gezi amaçlanmadığına göre, Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında Türk Silahlı kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesinin başka bir anlamı olamaz". Bu görüş doğrultusunda, Türkiye'nin Irak'a karşı yürütülen savaşta aktif rol almak amacıyla giriştiği tüm çabaların anayasal bir dayanaktan yoksun olduğu anlaşılacaktır. Yani gerek Irak'a asker gönderme kararı, gerekse ABD'nin uluslararası hukuka aykırı bir savaşı yürütmek için Irak'a geçişini kolaylaştırmaya yönelik olarak Türkiye'de cephe açmasına izin veren her türden karar, anayasaya aykırı bir savaş ilanı anlamına gelecektir.

24 *Hürriyet*, 11 Ocak 2003.

25 Bkz. *Hürriyet*, 21 Ocak; 17 Şubat ve 20 Şubat 2003.

26 AYMK E: 1990/31; K: 1990/24; karar günü: 24.9.1990, AYMKD Cilt: 26, s. 411 vd.

92. maddedeki önkoşul, savaş ilanının uluslararası hukukun meşru saydığı bir hale dayanmasıdır. Uluslararası hukukta böyle bir hale dayanak oluşturan metin ise, Birleşmiş Milletler Bildirgesidir. Yukarıda ayrıntılı biçimde açıklandığı üzere, Irak'la ilgili olarak BM Güvenlik Konseyi, BM Bildirgesi'nin 39. maddesine göre, dünya barışı için Irak'tan kaynaklanan bir tehdidin, barışı ihlal eden bir eylemin ya da bir saldırının mevcut olduğuna karar vermemiştir; silahlı ya da silahsız yaptırımların uygulanmasını karara bağlamamıştır.

Anayasanın 92. maddesinin Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ilişkin hükmü uluslararası hukukun meşru saydığı savaş hali durumundan bağımsız olarak değerlendirilemez (krş. ERDOĞAN 1993: 160; GÖZLER, 2000: 438). Amerika'nın Afganistan'a müdahalesindeki NATO işbirliği yükümlülüğünden farklı olarak, Irak'a karşı savaşta hiçbir hukuki dayanak mevcut değildir. Üstelik TBMM'nin 20 Mart 2003 tarihli 763 sayılı kararında Türk Silahlı Kuvvetlerinin "gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına" ilişkin muğlak hükümlerle önleyici tedbir niteliğindeki caydırıcılık ve insani yardım amaçlarının ötesinde bir misyonla, yabancı bir ülkede çatışmayla da görevlendirilebileceğinin ipuçları verilmektedir. Bu durumda Türkiye uluslararası hukukun meşru saymadığı bir saldırı savaşının aktörü durumuna düşmektedir.

Buna karşılık, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ya da yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin vermede uluslararası hukuka (özellikle de BM hukukuna) uygunluk şartının aranmaması gerektiğini, TBMM kararının yeterli olduğunu ve bu nedenle de Türkiye'nin Irak savaşına katılımı tartışmasında anayasanın yanlış yorumlandığını iddia eden görüşler de mevcuttur. Bu doğrultuda, bir ülkenin yabancı ülke askerlerini topraklarına çağırması "tamamen kendi isteğine ve takdirine bağlı bir konudur"²⁷. Bu iddia, özellikle Ruanda, Sierra Leone ya da Somali'deki katliamlar nedeniyle duruma hakim olamayan ülke yönetimlerinin istediği dış yardımlar açısından doğrudur ve uluslararası hukuk literatüründe de şiddet kullanma yasağının genişletilmiş bir istisnası olarak kabul görmektedir (krş. BEYERLIN, 1995: 926 vd.; BOTHE, 2001: 619 vd.; CHARNEY, 1999: 834 vd.; CHINKIN, 1999: 841 vd.; MALANCZUK, 1991: 114 vd.; SCHRIJVER, 1999: 155 vd.). Ancak ABD'nin Irak müdahalesi örneğindeki durum, bu türden bir yardım çağırısından tamamen farklıdır. Somut durumda Türkiye, ABD'den kendi topraklarındaki bir kargaşa ya da olağanüstü halde kendisine destek olunması için değil, ABD'nin uluslararası hukuka aykırı

27 Süheyl Batum, "Anayasa Yanlış Yorumlanıyorsa," *Vatan Gazetesi*, 27 Şubat 2003.

olarak başlattığı ve yürüttüğü bir savaşta bu devlete lojistik destek sağlamak için ABD askerlerinin ülkesinde bulunmasına izin verme çabasına girmiştir. Maddi gerçekliğin anayasanın lafzi yorumuyla çatıştığı nokta tam da burasıdır. 92. maddenin maddi gerçeklikten bu denli kopuk ve salt lafzi yorumu, hukuki yorum yöntemleri açısından kabul edilebilir bir durum değildir.

2) TBMM Kararlarının (Tezkerelerin) Anayasal Bir Değerlendirmesi

Türkiye kamuoyu ve TBMM/hükümet, Irak krizi boyunca çok gerilimli bir ilişki içinde yaşamış ve hükümetin Irak planları ilk aşamada özellikle kamuoyunun savaşa karşı olması nedeniyle beklenmedik mecralara girmiştir. Bunun yanında hükümetin kamuoyuna yansıtmaya çalıştığı aksine, Türkiye'nin Irak krizinde üstlenmeye çalıştığı rol bağımsız bir dış politika olmaktan çok uzaktır ve tamamen ABD'nin iradesine bağlı olarak geliştirilmiş politikalarla mağlûdür.

a) Birinci Tezkere: 6 Şubat 2003

“Türkiye'deki askerî üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat ve tevsi çalışmaları ile altyapı faaliyetlerinde bulunmak amacıyla, Amerika Birleşik Devletleri'ne mensup teknik ve askerî personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına izin verilmesine ilişkin karar”, 6 Şubat 2003'te TBMM'de görüşüldü ve 193'e karşı 308 oyla kabul edildi²⁸. Bu tezkere, Birleşmiş Milletler silah denetçilerinin Irak'la ilgili nükleer silah bulundurma ve üretme iddialarını henüz inceledikleri, buna karşılık ABD'nin her ne pahasına olursa olsun Irak'a saldıracağına dünya kamuoyunda kesinlik kazandığı bir aşamada karara bağlanmıştır. Tezkerenin izin verdiği askeri üs ve limanların yenileştirme ve geliştirme çalışmaları da esasen, ABD'nin Türkiye'de bir Kuzey cephesi kurmasına altyapı hazırlamayı amaçlamaktaydı.

Bu faaliyetlerin hukuki ve teknik çerçevesini belirlemeye yönelik mutabakat muhtırası ise ABD ile 8 Şubat'ta karara bağlandı. Buna göre, TBMM kararı olmaksızın daha önceden Türkiye'ye gelerek, hangi üste ne yapılması gerektiğini saptayan 150 ABD askerine ek olarak 4000 askerinin daha Türkiye'ye gelmesine, adi suçlarda bu askerlerin Türk hukukuna, bunun dışındaki hukuk ihlallerinde ise ABD kanunlarına tabi olmalarına karar

28 RG 7 Şubat 2003, No: 25017; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 22, Cilt: 4, Yasama Yılı: 1, 32. Birleşim (6 Şubat 2003).

verildi²⁹. 1 Mart 2003'teki Meclis görüşmesinde muhalefet partisi CHP milletvekili Önder Sav, Türkiye'nin ilk olarak bu tezkereyle Irak savaşına bulaştığını belirtmektedir³⁰.

b) İkinci Tezkere: 1 Mart 2003

Başbakan Abdullah Gül'ün TBMM'ye 25 Şubat 2003 tarihinde sunduğu "Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının altı ay süreyle Türkiye'de bulunmasına ve muharip unsurların Türkiye dışına intikalleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasına Anayasanın 92 nci maddesi uyarınca izin verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/189)", 1 Mart 2003'te Meclis'te görüşüldü³¹. Hükümet, "gereği, kapsamı, sınırı ve zamanı hükümetçe belirlenmek üzere" Meclis'ten,

1- Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına,

2- Uluslararası meşruiyet kuralları çerçevesinde, en fazla 62000 askerî personelin ve hava unsurları olarak 255 uçak ve 65 helikopteri aşmamak kaydıyla yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının, hükümetin tespit edeceği mücavir bölgelerde geçici olarak konuşlandırılmak üzere 6 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına; bu amaçla Türkiye'ye gelecek yabancı kara kuvvetlerinden destek unsurları dışındaki muharip unsurların geçici olarak konuşlandırıldıkları bölgelerden Türkiye dışına intikallerinin en kısa sürede tamamlanması ve yabancı hava ve deniz kuvvetleri ile özel kuvvetler unsurlarının muhtemel bir harekâta kullanılmalarını sağlayacak şekilde konuşlanmaları ve yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasını üst uçuş amacıyla kullanmaları için gerekli düzenlemelerin yapılmasına; bu yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'ye gelişiyile ilgili hazırlıkların yürütülmesine, Türkiye ülkesinde tabi olacakları statü ve Türk Silahlı Kuvvetleriyle işbirliği esas ve usullerine ilişkin düzenlemelerin hükümetin belirleyeceği esaslar çerçevesinde yapılmasına" ilişkin olarak yetki istedi. Görüldüğü üzere, yetki tezkeresi hem yurtdışına asker yollamayı hem de

29 Mutabakat muhtırasının koşulları için bkz. *Radikal*, 9 Şubat 2003; *Milliyet*, Fikret Bila'nın yazı dizisi, 22 Eylül 2003 ve takip eden günler.

30 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 22, Cilt: 6, Yasama Yılı: 1, 39. Birleşim (1 Mart 2003).

31 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 22, Cilt: 6, Yasama Yılı: 1, 39. Birleşim. Tutanak Dergisi'nin internet sitesindeki (www.tbmm.gov.tr) metni dikkate alındığından, sayfa numarası verilmemiştir.

ABD ve müttefiklerinin Türkiye toprakları üzerinden Irak'a girmek için bir kuzey cephesi açmalarını kapsıyordu.

Meclis'te yoğun tartışmalara neden olan tezkereye ilişkin görüşmelerde muhalefet partisi CHP adına Önder Sav, tezkerenin olmazsa olmaz koşulu olarak milletlerarası hukukun meşru saydığı hal koşulunun var olması gerektiğini ve bunu yapacak olan kurumun TBMM ya da bir başka ülke değil, BM Güvenlik Konseyi olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Bunun yanında hükümete verilmesi istenen yetki, Anayasa'nın Meclis'e tanıdığı bir münhasır yetkinin hükümete devri anlamına gelmektedir ki bu, 92. maddede düzenlenen ve emredici hüküm niteliğinde olan, Meclis'in münhasır yetkisinin ihlali anlamına gelmektedir. CHP milletvekili Kemal Anadol bu duruma özellikle dikkat çekmiştir.

Yaklaşık dört saat süren kapalı oturumda oylanan Başbakanlık tezkeresinin oylamasına 533 üye katılmış; 264 kabul, 250 ret, 19 çekimser oy kullanılmıştır. Gerekli çoğunluğun sağlanamaması nedeniyle tezkere reddedilmiştir. Kapalı oturumun uzunluğu, ülke için büyük önem taşıyan bir konunun, parlamentonun esas işlevine uygun biçimde enine boyuna tartışıldığını ve red kararının düşünülüp tartışılmış bir karar olduğunu göstermektedir.

TBMM'nin red kararının hemen ertesinde, özellikle Genelkurmay Başkanı Özkök'ün, tezkerenin ikinci bir kez Meclis'e gönderilmesinin yerinde olacağına ilişkin açıklamaları üzerine, 6 Şubat 2003 tarihli birinci tezkereye dayandırılan, ancak hiçbir biçimde bu tezkerenin kapsamı ve içeriğiyle bağdaşmayan eylemlere tanık olunmuştur. Örneğin, ikinci tezkerenin Meclis'te görüşülmesine kadar İskenderun limanında tutulan ve çıkmasına izin verilmeyen ABD askeri araç ve gereçleri, Irak sınırına doğru yola çıkarılmıştır. Muhaliflerin tepkileri üzerine bir açıklama yapan Genelkurmay Başkanlığı, bu işlem ve eylemlerin yasal dayanağının olduğunu ve birinci tezkere dışında bir de ABD ile imzalanan bir mutabakat muhtırasının hukuki dayanakları olduğunu belirtmiştir³². Yani, birinci tezkerenin kapsamı dışındaki bu türden TSK faaliyetleri yine de meşru imiş gibi gösterilmeye çalışılmıştır.

32 Açıklama şöyle: "TBMM'nin 6 Şubat 2003 tarihli tezkeresi ile hükümete verilen yetki ve imza altına alınan mutabakat muhtırası uyarınca çeşitli üs ve tesisler ile bunlar arasındaki kara ve demiryollarında yabancı ülke askeri personeli, araç ve teçhizatlarının hareketi görülmekte, bunlar bazen izinsiz faaliyetler olarak yansıtılmaktadır. Yabancı unsurlarca yürütülen faaliyetler, Meclis yetkisine dayalı mutabakat muhtırasına uygun olarak yapılmaktadır ve TSK ve ilgili makamlarca yakından kontrol edilmektedir" (*Hürriyet*, 7 Mart 2003; *Radikal*, 7 Mart 2003).

Bunun yanısıra, tezkere metninde sözü edilen, NATO Savunma Planlama Komitesi'nin 19 Şubat 2003'te aldığı "Türk hava sahasının bütünlüğünün korunması ve gözetimi için, savunma amaçlı olarak, NATO'nun havadan erken ihbar uçakları ile NATO hareket alanı füze savunma sistemlerinin Türkiye'de konuşlandırılması ve kimyasal ve biyolojik silahlara karşı koruma desteği sağlanması"na ilişkin kararı, NATO üyesi ülkelerde yoğun tartışmalara konu olmuştur ve Türkiye tarafından gösterilmek istenenin aksine, NATO'nun Irak savaşına dahil olduğunun göstergesi değildir. Bunun başlıca nedenini, NATO'nun Birleşmiş Milletler'in uluslararası hukuk düzenine dayanan hukuki temelleri oluşturmaktadır. Şöyle ki, yukarıda anılan karar NATO Anlaşması'nın 4. ve 5. maddelerindeki istişare ve saldırıya karşı ortak savunma maddelerine dayandırılmıştır. Ancak aynı Anlaşma'nın 7. maddesi BM hukukuyla NATO arasındaki ilişkiyi düzenlemekte ve NATO Anlaşması'nın ne aynı zamanda BM üyesi olan üye ülkelerinin BM Anlaşması'ndan doğan hak ve yükümlülüklerini, ne de uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasından öncelikle sorumlu olan BM Güvenlik Konseyi'nin bu yetkisini ortadan kaldırdığını açıkça hükme bağlamaktadır. Buna ek olarak, NATO Anlaşması'nın buna aykırı biçimde yorumlanamayacağı da 7. maddede açıkça yer almaktadır. Bu maddenin Amerika'nın Irak müdahalesi ve Türkiye'nin bu krizdeki rolü açısından taşıdığı anlama bakacak olursak, NATO'nun, Anlaşma'nın ruhuna aykırı ama siyasi açıdan kaçınılmaz gibi görünen kararı, siyasi yapılabirliğin/olabilirliğin sınırında bir karardır. Irak'tan gerçekten de bir saldırı olması durumunda NATO'nun ne dereceye kadar saldırı hareketine geçeceği, geriye dönük olarak yanıtlanması zor bir soru olarak kalmaya mahkum.

NATO Anlaşması'nın bu türden, hukukiliğin sınırında bir yorumunun üye ülke parlamentolarında koşulsuz kabul görmediğinin en iyi kanıtını Almanya'da görmek mümkündür. 2003'ün Mart ayında hem Federal Yargıtay Başsavcılığı (Bundesstaatsanwaltschaft) hem de Federal Anayasa Mahkemesi (Bundesverfassungsgericht) Irak müdahalesiyle bağlantılı iki önemli karar vermek zorunda kalmıştır:

Alman Ceza Kanunu'nun 80. maddesi, "Barışı tehdit" başlığı altında bir saldırı savaşı hazırlığını yasaklamaktadır. Saldırı savaşının tanımı ise, Alman Anayasası'nın 26. maddesinin birinci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, "halkların barış içinde birarada yaşamalarını engellemeye uygun olan ve bu amaçla gerçekleştirilen eylemler, özellikle de bir saldırı savaşını yürütmeye yönelik hazırlıklar anayasa aykırıdır. Bu tür eylemler cezalandırılır". Anayasanın bu emredici hükmü doğrultusunda cezai yaptırıma bağlanan saldırı savaşı hazırlığı, Ceza Kanunu'nda şöyle düzenlenmiştir: "Her kim ki Federal Alman Cumhuriyeti'nin katılacağı bir saldırı savaşının hazırlığını yapar ve bu yolla ülkeyi bir savaş tehlikesiyle karşı karşıya getirirse, ömürboyu hapis ya da

10 yıldan az olmamak kaydıyla hapis cezasıyla cezalandırılır". Federal Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, ABD'nin Irak müdahalesi öncesinde def'aten, Almanya'nın BM Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın herhangi bir askeri müdahaleye katılmayacağını, ancak NATO Anlaşması'ndan doğan yükümlülükleri çerçevesinde ABD'ye uçuş, hareket ve nakil hakkını, bunun yanı sıra AWACS uçaklarının NATO bölgesini korumak amacıyla [somut olayda Türkiye topraklarını] Alman askerlerinin komutasında kullanılacağını belirtmiştir. Bu açıklamalara ve Anayasa'nın ve Ceza Kanunu'nun yukarıda anılan hükümlerine dayanılarak, Federal Alman hükümetinin üyeleri hakkında saldırı savaşı hazırlığında bulunmak iddiasıyla Federal Yargıtay Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmuştur³³. Başsavcılık, Alman askerlerinin AWACS uçaklarıyla Türkiye topraklarında ve Irak sınırında uçuşlarının NATO'nun savunma amaçları doğrultusunda olduğunu ve bir saldırı savaşı hazırlığı niteliğinde olmadığına karar vermiş ve suç duyurusunu reddetmiştir.

Federal Anayasa Mahkemesi'nin (FAYM) önüne getirilen davanın³⁴ konusu ise, AWACS uçaklarının NATO Anlaşması çerçevesinde Alman askerleri tarafından Türkiye'de kullanılması için Federal Alman Parlamentosu'nun iznine ihtiyaç olup olmadığı ve böyle bir izin verilinceye kadar 19 Şubat 2003 tarihli NATO kararı uyarınca Türkiye'ye gönderilen AWACS uçaklarının kullanılmasının durdurulması talebinin görüşülmesidir. Alman hükümetine karşı FAYM'de dava açan Özgürlükçü Demokrasi Partisi (FDP) Meclis Grubu'nun iddiası, Alman Parlamentosu'nun devredilmez haklarından olan, askeri güçlerin yurtdışına gönderilmesine karar vermenin, somut olayda ihlal edildiği ve bu nedenle esas hakkında karar verilene kadar Alman askerlerinin NATO çerçevesindeki eylemlerinin durdurulması gerektiğidir. FAYM, Alman hükümetinin NATO içindeki yükümlülükleriyle parlamentonun anayasal hakkını tarttıktan sonra, somut olayda yürütmeyi durdurma kararına dayanak oluşturabilecek biçimde, parlamentonun ağır basan hakkının tesbit edilemediğine, bu nedenle de esas hakkında verilecek karara kadar Alman askerlerinin Türkiye topraklarındaki NATO görevlerinin sürdürülmesine karar vermiştir. Esas hakkındaki karar Ocak 2004 itibariyle henüz açıklanmamıştır.

Her ne kadar yukarıdaki iki yüksek mahkeme kararı Alman hükümeti lehine sonuçlanmış olsa da, NATO Anlaşması'nın 4., 5. ve 7. maddelerinin yorumunun Irak savaşı esnasında sorunsuz olmadığı, uluslararası hukuk

33 Karar ve yorumu için bkz. Juristenzeitung 18/2003, s. 908-915.

34 2 BvQ 18/03 (25.03.2003). Karar (<http://www.bverfg.de/entscheidungen/qs200303252bvq001803.html>) adresinde yayınlanmıştır.

kurallarının yorumunun olası en uç noktada yorumlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

İkinci tezkere açısından bir başka ilginç nokta da, tezkere görüşmeleri sırasında öncelikle anayasa hukukçusu sıfatıyla konuşan AKP milletvekili Burhan Kuzu'nun, konuşmasının sonunda tezkerenin uluslararası hukuka uygunluğu sorununu tali, hatta önemsiz bir konuma indirgeyen sözleridir: "Bence bu konuda tartışılacak husus, bunun [tezkerenin] meşru olup olmamasından öte, hakikaten, böyle bir hareket Türkiye'nin lehine midir aleyhine midir, ülkenin içerisinde bulunduğu şartlarda böyle bir girişim doğru mudur eğri midir, savaş olursa ne olur olmazsa ne olur; bu Yüce Meclisin, bence, bunları konuşması lazım ve karar verirken de bunları düşünmesi lazım"³⁵. Ne iç hukukun ne de uluslararası hukukun kurallarının dikkate alındığı böylesi bir dış politika mantığının bir ülkeyi ne türden felaketlere sürükleyebileceğini düşünmemek elde değil.

c) Üçüncü Tezkere: 20 Mart 2003

AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, hakkındaki mahkumiyet kararının kaldırılmasından ve böylelikle siyasi yasaklılığının sona ermesinden sonra, Kasım 2002 seçimlerinin Siirt ili için iptali ertesinde yenilenen seçimlerde milletvekili seçilerek parlamentoya girdi. Bunun hemen ardından başbakanlık görevini Abdullah Gül'den devraldı ve Kasım 2002'den beri başbakanlık görevini yürüten Abdullah Gül, yeni oluşturulan Bakanlar Kurulu'nda Dışişleri Bakanlığı görevini üstlendi. Tayyip Erdoğan'ın başbakanlık görevini devralmasından dokuz gün sonra üçüncü bir tezkere TBMM'ye sunuldu³⁶.

19 Mart'ta TBMM Başkanlığı'na sunulan "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kuzey Irak'a Gönderilmesine; Bu Kuvvetlerin Gerektiğinde Belirlenecek Esaslar Dairesinde Kullanılmasına ve Muhtemel Bir Askeri Harekat Çerçevesinde Yabancı Silahlı Kuvvetlere Mensup Hava Unsurlarının Türk Hava Sahasını Türk Makamları Tarafından Belirlenecek Esaslara ve Kurallara Göre Kullanmaları İçin Gerekli Düzenlemelerin Yapılmasına, Anayasanın 92 nci Maddesi Uyarınca 6 Ay Süreyle İzin Verilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi" (3/221) 1 Mart'taki tezkereden bazı farklar içermektedir.

35 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 22, Cilt: 6, Yasama Yılı: 1, 39. Birleşim.

36 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 22, Cilt: 8, Yasama Yılı: 1, 51. Birleşim (20 Mart 2003). Karar No: 763; RG 21 Mart 2003, No: 25055.

İlk olarak, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gönderileceği hedef ülkenin adı konmuş ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye sınırları içindeki etkinlikleri hava sahasıyla sınırlandırılmıştır. Bu tezkerede de yine “gereği, kapsamı, sınırı ve zamanı” hükümet tarafından belirlenmek üzere, TBMM'nin asli yetkilerinden birinin devri istenmiştir.

Asker gönderme yetkisi, Türkiye'nin güvenliğinin ancak Irak'taki Türk askeri mevcudiyetiyle sağlanabileceği ve bunun yanında Irak'taki “milli grupların” (yani Türkmen azınlığın) güvenliğinin de garanti altına alınabileceği tezine dayandırılmıştır. İki saat süren kapalı oturum sonrasında oylamaya katılan 535 milletvekilinin 332'ü kabul, 202'si ret, biri ise çekimser oy kullanmış ve tezkere kabul edilmiştir. Reddedilen ikinci tezkereden bu kadar kısa bir süre sonra TBMM'nin önüne getirilen bu tezkerenin kabul edilmesinde, tezkere ile Tayyip Erdoğan'ın büyük mücadeleler sonrasında elde edilen başbakanlık makamının ve siyasi meşruiyetinin özdeşleştirilmesi ve AKP milletvekillerine uygulanan partiçi baskının büyük rolü vardır.

d) Dördüncü Tezkere: 7 Ekim 2003

20 Mart 2003'te kabul edilen ve ABD'ye Türk hava sahasını açan 6 aylık tezkerenin süresinin 20 Eylül 2003'te dolmasının ardından, halen Irak'ta bulunan ABD askeri güçleriyle ilişkilerin hangi düzeyde sürdürüleceğine ilişkin bir karar alma zorunluluğu tekrar gündeme gelmiştir. ABD'nin Irak'ta yürüttüğü savaş ertesinde, bölgedeki istikrarı vaadedilen sürede sağlayamaması, ABD askerlerine yönelik saldırılar ve savaş sırasındakileri de aşan kayıplar, ABD'nin Irak'ı yeniden yapılandırmada yeni müttefik arayışına itti. Bu aşamada yine Türkiye devreye girdi ve Irak'a asker yollama yeniden gündeme geldi. Tıpkı savaş öncesinde olduğu gibi, bu işbirliği de gene ekonomik bir yardım paketiyle birlikte tartışılmaya başlandı³⁷.

ABD'nin Türkiye'ye ekonomik yardım teklifi ve bu yardımın ekonomik kapsamına ilişkin tartışmalara paralel olarak Türkiye gündemine yeni bir tezkere tartışması yerleşmiştir. 6 Ekim 2003'te TBMM Başkanlığı'na sunulan “Gereği, Kapsamı, Sınırı ve Zamanı Hükümet Tarafından Belirlenecek Şekilde Türk Silahlı Kuvvetleri Unsurlarının Irak'ta Güvenlik ve İstikrara Katkı Yapmak Amacıyla Irak'a Gönderilmesine ve Bu Kuvvetlerin Görev ve Kullanılmasına İlişkin Gerekli Düzenlemelerin Hükümet Tarafından

37 Bush hükümetinin talebi üzerine ABD Kongresi'nden geçen yasada “8,5 milyar dolarlık kredi için Türkiye'nin Irak'ta ABD ile işbirliği yapması ve güçlü ekonomik politikalar uygulaması koşulları yer aldı” (*Radikal*, 10 Eylül 2003).

Yapılmasına Anayasa'nın 92 nci Maddesi Uyarınca Bir Yıl Süreyle İzin Verilmesine Dair Başbakanlık Tezkeresi (3/361)" 7 Ekim'de Meclis'te görüşüldü ve Irak krizinin dördüncü tezkeresi de böylelikle karara bağlanmış oldu³⁸.

Irak'ta savaşın resmen sona ermesinden sonra Koalisyon Güçleri ile savaşa aktif olarak katılmayan ülkeler arasındaki ikilikte kendisini taraf olmaya zorunlu gören Türkiye, tıpkı savaş esnasında olduğu gibi, yine ABD ile yakın ilişkide olmaya çaba harcamaktadır. Bu kapsamda, Irak'ın yeniden yapılanmasında askeri, teknik ve siyasi katkıda bulunmak en temel hedefler olarak belirlenmiştir. Tezkerede özellikle vurgulanan bir nokta da, Türkiye'nin ülkedeki işgal durumunu sürdürmeyi değil, olağan yönetim çerçevesinin kurulmasına katkıda bulunmayı amaçladığıdır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu misyonu, Bosna, Kosova ve Afganistan'daki girişimlerle eşdeğer görülmektedir.

TBMM'nin Irak'a asker gönderme konusundaki ısrarlı tutumuna ve dört tezkereye karşın Türk Silahlı Kuvvetleri Irak'a gönderilememiştir. Bunda, ABD'nin olumsuz tavrı yanında, Türkiye'den istikrar unsuru olmasını katiben beklemeyen ve istemeyen Irak halkının tutumu da etkili olmuştur. Özellikle Kürt ve Şii gruplarının kararlı tutumu, Türkiye'nin, tezkerelerinde tek yanlı olarak ilan ettiği "Irak'a istikrar götürme" amacını gerçekleştirmesine izin vermemiştir.

Dikkate değer bir diğer nokta ise, 7 Ekim'deki tezkere öncesinde, 20 Mart tezkeresine hiç atıf yapılmaması, Irak'a asker gönderme kararı sanki ilk kez alınacakmış gibi davranılmasıdır. 20 Mart 2003'de kabul edilen üçüncü tezkere, pek çok gazete haberinde, hiç yokmuş gibi davranılmakta, sanki TBMM bu süreçte ilk kez Türk askerlerinin Irak'a gönderilmesine karar verecekmış gibi haberler yapılmaktadır³⁹. Gerek basında gerekse hükümette gözlenen bu tavır, Türkiye'nin tek taraflı olarak uluslararası hukuk kurallarını çiğnemek pahasına aldığı siyasi kararları uygulamasının sadece kendi milli

38 Karar No: 782; RG 8 Ekim 2003, No: 25253 (Mükerrer), *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 22, Cilt: 27, Yasama Yılı: 2, 3. Birleşim (7 Ekim 2003). Tezkere oylamasına 543 milletvekili katılmış, 358 kabul, 183 ret, 2 çekimser oy kullanılmış ve tezkere kabul edilmiştir.

39 Örneğin bkz. Ruşen Çakır'ın Vatan gazetesindeki "Bu Tezkere Geçer" haberi (16 Eylül 2003): "Gördüğümüz kadarıyla 1 Mart'ta TBMM'nin reddettiği ikinci tezkereden farklı olarak bu sefer hükümet içinde bir tartışma söz konusu değil. Önemlisi, hükümetle AKP'li milletvekilleri arasında büyük ölçüde bir uyum mevcut. Yani hükümetin TBMM'ye, Irak'a asker gönderme tezkeresi yollaması durumunda, AKP'den çok az fire çıkar".

iradesine değil, ABD'nin ve Irak'taki etnik grupların karar ve iradelerine bağlı olduğunu gizleme çabası olarak görülebilir/değerlendirilebilir⁴⁰.

IV. Sonuç

ABD ve müttefiklerinin Irak saldırısının resmen sona ermesinden sekiz ay sonra Koalisyon Güçleri halen Irak'ı işgal altında tutmakla birlikte, ülkenin en kısa zamanda Irak halkının meşru temsilcilerine devredilmesi planlanmaktadır. Bu doğrultuda ABD, 2004 Temmuzuna kadar 18 bölgede iki dereceli olması planlanan genel seçimlerin ikinci seçmenlerinin belirlenmesini hedeflemektedir. Ancak Irak'taki etnik grupların çatışmalarını engellemede çok da başarılı olamayan ABD bu aşamada Birleşmiş Milletler'den meşru bir siyasi iktidarın kurulmasında yardım talep etmektedir⁴¹. Görünen o ki, Irak savaşı öncesindeki tüm anlaşmazlıklara rağmen Fransa ve Almanya da önümüzdeki dönemde meşru bir Irak iktidarının göreve başlamasından ya da belki de BM'nin NATO'ya vereceği bir vekaletten sonra Irak'ın yeniden yapılanmasındaki yerlerini alacaklar ve 2003'ün çalkantılarla dolu uluslararası hukuk düzeni yine eski yoluna devam ediyor görünecek. Ancak ABD'nin yeni ulusal güvenlik stratejisinde herhangi bir değişiklik olmadığı sürece, önümüzdeki dönemde de Irak benzeri çatışmaların yaşanacağını söylemek için kahin olmaya gerek yok. Bu kez sadece saldırılan ülkelerin adları ve coğrafi konumları değişecek o kadar: Dize getirilip halkına demokrasi götürülen ülke bu kez belki Kuzey Kore, Suriye, İran ya da Afrika'nın herhangi bir ülkesi olacak.

Bu noktada Türkiye'nin sorması gereken soru, BM hukuk sistemini tüm eksikliklerine ve reform ihtiyacına rağmen kabul edip etmeyeceği, bu sistemin gerekleri çerçevesinde dış ilişkilerini ve politikasını düzenlemeye razı olup olmadığıdır. İkinci Irak savaşında Türkiye bu anlamda kötü bir sınav verdi. Salt Türkiye'nin jeopolitik önemine ve Soğuk Savaş döneminin güçler dengesi mantığına dayanan bir uluslararası ilişkiler anlayışıyla dünya barışına katkıda bulunulamayacağı ortada. Bu nedenle, ABD'nin dünyaya fiilen de olsa kabul ettirdiği şiddet temelli dış politikaya rağmen BM'nin kurduğu ve koruduğu uluslararası barış düzenini, zayıf ve güçsüz olduğumuz için değil, şiddetin değil, hukukun egemen olduğu bir dünya düzeninde yaşamak istediğimiz için

40 20 Mart tezkeresini yok sayan anlayış için örneğin bkz. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'la Yeni Şafak gazetesinin yaptığı 6 Ekim 2003 tarihli röportaj.

41 Bkz. *Süddeutsche Zeitung*, 17-18 Ocak 2003.

savunmalıyız⁴². Savaşla ilgili olarak alınan kararların siyaseten “meşru” olduğu tezine söylenecek şey ise, siyaseten meşruiyetin hukuka bağlılığı ortadan kaldıracak nitelikte bir gerekçe olamayacağıdır. Türkiye’nin imza atıp iç hukukunun bir parçası haline getirdiği uluslararası hukuk kuralları ve kendi anayasası, siyasi kararlarının da tek ölçütü olmak durumundadır. Aksini kabul etmemiz halinde Birleşmiş Milletler’in kurduğu barışa dayalı hukuk düzeninin hiçbir bağlayıcılığı kalmamaktadır. Bu durumda, kendini siyaseten meşru gören her devletin bir diğer devlete savaş açmasından ve daimi bir savaş halinde yaşamamızdan daha doğal ne olabilir ki?

Kaynakça

- AZRAK, Ülkü (2003), “Irak Savaşı ve Uluslararası Hukukun Yenilgisi,” *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*: 3-6.
- BAŞEREN, S. (2003), *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları* (Ankara).
- BEYERLIN, Ulrich (1995), “Humanitarian Intervention,” *Encyclopedia of International Public Law II* (Amsterdam: Elsevier): 926-933.
- BOTHE, Michael (2001), “Friedenssicherung und Kriegerrecht,” VITZTHUM, Wolfgang Graf (ed), *Völkerrecht* (Berlin: de Gruyter): 603-679.
- BOTHE, Michael (2003), “Der Irak-Krieg und das völkerrechtliche Gewaltverbot,” *Archiv des Völkerrechts*: 255-271.
- BRYDE, Brun-Otto (2000), “Self-Defence,” *Encyclopedia of International Public Law IV* (Amsterdam: Elsevier): 361-364.
- BRYDE, Brun-Otto (2000), “Self-Help,” *Encyclopedia of International Public Law IV* (Amsterdam: Elsevier): 377-380.
- CHARNEY, Jonathan I. (1999), “Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo,” *American Journal of International Law*: 834-841.
- CHINKIN, Christine M. (1999), “Kosovo: A “Good” or a “Bad” War?,” *American Journal of International Law*: 841-847.
- DEISEROTH, Dieter (1999), “Humanitäre Intervention” und Völkerrecht,” *Neue Juristische Wochenschrift*: 3084-3088.
- DELBRÜCK, Jost (1999), “Effektivität des Gewaltverbots. Bedarf es einer Modifikation der Reichweite des Art. 2 (4) UN Charta?,” *Friedens-Warte*, 74: 139-159.
- ERDOĞAN, Mustafa (1993), “T.C. Anayasasına Göre Silahlı Kuvvet Kullanılmasına İzin Verme Yetkisi,” ERDOĞAN, Mustafa (der.), *Anayasacılık, Parlamentarizm, Silahlı Kuvvetler* (Ankara: Siyasal Kitabevi): 160-168.

42 Robert Kagan son çalışmasında, bazı ülkelerin uluslararası hukuk düzenine sadık olmalarını siyasi güçsüzlüklerine, ABD’nin kendi ulusal çıkarlarını ve (kendi tahayyülündeki) dünya düzenini her ne pahasına olursa olsun kurma ve koruma çabasını da onun güçlülüğüne bağlamakta ve BM meşruiyeti olmaksızın şiddet kullanımını ABD’nin dış politikasının kaçınılmaz bir unsuru olarak savunmaktadır. Bkz. (KAGAN, 2003).

- FISCHER, H. (1999), "Friedenssicherung und friedliche Streitbeilegung," IPSEN, K. (ed), *Völkerrecht* (München: C.H.Beck, 4. Auflage): 928-962.
- FROWEIN, Jochen A. (2003), "Issues of Legitimacy around the United Nations Security Council," FROWEIN, Jochen A./SCHARIOTH, Klaus/WINKELMANN, Ingo/WOLFRUM, Rüdiger (eds.), *Verhandeln für den Frieden. Liber Amicorum Tono Eitel* (Berlin: Springer): 121-139.
- GÖZLER, K. (2000), *Türk Anayasa Hukuku* (Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları).
- HEINEGG, W.H. von (2003), "Irak-Krieg und ius in bello," *Archiv des Völkerrechts*: 272-294.
- IGNARSKI, Jonathan S. /MARAUHN, Thilo (1997), "North Atlantic Treaty Organization," *Encyclopedia of International Public Law*, III (Amsterdam: Elsevier): 646-657.
- KAGAN, R. (2003), *Macht und Ohnmacht. Amerika und Europa in der neuen Weltordnung* (Berlin: Siedler).
- KIRKPATRICK, Jeane J. (1991), "The Use of Force in the Law of Nations," *Yale Journal of International Law*: 583-598.
- KURTH, Michael E. (2003), "Der dritte Golfkrieg aus völkerrechtlicher Sicht," *Zeitschrift für Rechtspolitik*: 195-198.
- MALANCZUK, Peter (1991), "The Kurdish Crisis and Allied Intervention in the Aftermath of the Second Golf War," *European Journal of International Law*: 114-132.
- MÜLLERSON, Rein (1999), "The Use of Force between its Past and Present," *International Peacekeeping*, 4-5: 115-128.
- NEUHOLD, Hanspeter (1997), "Threat to Peace," *Encyclopedia of International Public Law* III (Amsterdam: Elsevier): 935-938.
- ORAN, Baskin (2003), "ABD'nin ve Türkiye'nin Irak ve Kürtleri Politikası," *Birikim*, Nisan/168: 10-25.
- PARTSCH, Karl Josef (2000), "Self-Preservation," *Encyclopedia of International Public Law* IV (Amsterdam: Elsevier): 380-383.
- PAZARCI, H. (2003), *Uluslararası Hukuk* (Ankara: Turhan Kitabevi).
- SCHALLER, Christian (2002), "Massenvernichtungswaffen und Präventivkrieg - Möglichkeiten der Rechtfertigung einer militärischen Intervention im Irak aus völkerrechtlicher Sicht," *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 62/3: 641-667.
- SCHRIJVER (1999), "NATO in Kosovo: Humanitarian Intervention Turns into Von Clausewitz War," *International Law Forum*: 155-159.
- SEIDL-HOHENVELDERN, I. (ed) (2001), *Völkerrecht (Lexikon des Rechts)* (Neuwied: Luchterhand, 3. Auflage).
- SIMMA, B. (ed) (1991), *Charta der Vereinten Nationen - Kommentar* (München: C.H. Beck).
- TOMUSCHAT, Christian (2003), "Völkerrechtliche Aspekte bewaffneter Konflikte," *Leviathan*: 450-469.
- WOLFRUM, R. (ed) (1991), *Handbuch Vereinte Nationen* (München: C.H. Beck, 2. Auflage).
- WOLNY, Kerstin (2003), "Ist das Aggressionsverbrechen nach heutigem Völkerrecht strafbar? Eine Bestandsaufnahme im Lichte aktueller Kriegsdrohungen gegen den Irak," *Kritische Justiz*: 48-63.